

Külön szám: A BOLSEVIZMUS

SZABADGONDOLAT

**VILÁGNÉZETI ÉS POLITIKAI
FOLYÓIRAT**

• TARTALOM •

Jászi Oszkár: Proletárdiktatura.

Varga Jenő: A bolseviki uralom jövő kilátásai.

**Lukács György: A bolsevizmus mint erkölcsi
problema.**

Lenin beszéde a moszkvai munkástanácshoz.

Maxim Gorkij: A forradalom „elmélyül” . . .

Faludi Iván: Gorkij és Lenin.

Polányi Károly: A szocializmus próbája.

**Boross F. László: Bolsevizmus, etika és reál-
politika.**

Sisa Miklós: Ami a bolsevizmusban maradandó.

POLITIKA. Rudas Zoltán: A magyar forradalom. —

**SZEMLE. Kik csinálták a forradalmat? (Kelen László.) —
Revanche! (Rs.)**

FŐSZERKESZTŐ: POLÁNYI KÁROLY

SZERKESZTŐK: RUDAS ZOLTÁN és SISA MIKLÓS

1918. DECEMBER HÓ

Ára 2 K

a gyári munkás nemcsak fizikai, hanem szellemi erőt is jelent, nemcsak idegen akarat végrehajtója, hanem olyan ember is, aki saját eszét és akaratát helyezi el életében. Nem függ úgy a természet szeszélyétől, mint a földműves, akinek nehéz munkáját nem látjuk, mert nem marad meg huzamosabb ideig. A paraszt mindent, amit termelt, elad és elfogyaszt, energiáját teljesen leköti a föld, míg a munkás műve fennmarad és lehetővé teszi, hogy a természet erőit továbbra is alávegyük akaratunknak.

»Tevékenységüknek, produktivitásuknak e különbsége magyarázza meg a paraszt és munkás eltérő lelki világát és én az öntudatos munkásra úgy tekintek, mint a demokrácia arisztokratájára.

»Arisztokrácia a demokráciában, — ime a munkás szerepe a mi parasztszágunkban. Sajnos, a munkás ezt még nem érti...»

Gorkij magyarázatai nem elégitik ki a népbiztosokat, letartóztatással fenyegetik, ha a »gyűlölt burzsoával együtt áskálódik a nép uralma ellen.« Lenin aláírja a breszti szégyenletes békét, mert úgy hiszi, hogy elég, ha Oroszországból akár egy város marad meg, de ezt a szovjetkormány elvei szerint kormányozzák. Mikor Trockijval a béke aláírásán vitatkoznak, kifejti álláspontját: »Hadd foglalja el Hoffmann tábornok fél Oroszországot. Megszálló csapatai érintkezni fognak a mi népünkkel és így lesz a német »fehér gárdistákból« vörös gárdista, aki átplántálja Vilmos országába eszméinket.« A békét alá is írják. Ami azután történik, nem alkalmas arra, hogy a két szociálista tábor közelebb hozza egymáshoz. Gorkij, hogy elfogulat'anságát bizonyítsa, abbahagyta a harcot, amikor Oroszország külső ellenfelei, németek, angolok és franciák mellett a belső ellenforradalom is felütötte a fejét. Nem nyújtotta kezét békülésre; csak hüvelyébe dugta kardját, mellyel oly kemény csapásokat mért ellenfeleire. Ez a mai állapot. Az antánt imperiálistáinak oroszországi előnyomulása mindenesetre hamarosan tiszta helyzetet teremt. Gorkij és Lenin utolsó erőpróbája most következik.

Polányi Károly: A szocializmus próbája.

Nem a bolsevizmusban van a hiba, hanem magában a szocializmusban.

A szociálistizmus egyetlen komoly képviselője ma a bolsevizmus. Programja nem más, mint a marxi szociálistizmusnak a gyakorlati megvalósítása. Mindenféle szociálistizmus, amely ma nem bolsevista, nem egyéb, mint programfeladás, 1914 augusztus 4-ének a megismétlődése. Ezt a tényt lehet elhomályosítani, lehet leplezni, lehet letagadni, — de komolyan az ellenkezőjét vitatni nem lehet.

Hogy a szociálistizmust követőinek nagyrésze megvalósítani nem kívánja és minden bolsevizmust magától elutasít: az utolsó

husz év fejlődése mindenben előkészítette. Bernsteinék, — akik a háboru alatt bebizonyították, hogy az ő revizionizmusuk valóban nem opportunizmus volt, hanem az intellektüel szélsőséges igazságkeresése és erkölcsi bátorsága, — már a XIX. század végén azt hirdették, hogy a munkásmozgáomban »a végcél semmi, a mozgáom maga minden«.

A háboru kitörésekor, 1914 aug. 4-én, egy intellektüel csoporttól eltekintve, az egész francia és az egész német szociáldemokrácia ugyanazon indokolással, de sőt ugyanazon külsőségek mellett, a háboru mellé állott és az Internationalt nem létezőnek jelentette ki. Ezen csupasz tényről minden szépítő kommentár úgy válik le, mint a katólikus egyház hasonló magatartásáról is lefoszlik minden jezsuita apo'logia.

A szociálizmus megtagadása tehát, mint tény, nem váratlanul jött, de ha váratlan volna is, nem kevésbbé tény. A szociálizmus megvalósítását ma csak a bolsevikiek kívánják és akik nem kívánják, azok már nem szociálisták.

De vajjon képzelhető-e, hogy egy hatalmas szervezet a saját elvi alapjaival ellentétben fennállhasson, vajjon hogyan merjük állítani, mi, akik nem vagyunk szociálisták, hogy azok, akik magukat azoknak nevezik, nem azok és vajjon nem kellett volna-e ennek a szervezetnek, ha még oly hatalmas is, egycsapásra megsemmisülni, amint a történelmi tények kritikája a végzetes félreértést, amely létalapját teszi, felderítette?!

Íme, nézzétek a katólikus egyházat! majd 2000 éves viharvert bástyáit! Tudjátok véres összeomlásait, irtózatos válságait és mégis számtalan ellentmondáson keresztül is, végzetes leleplezések kálváriája után is, bátor, határozott és élni akaró hatalmát? Van-e pedig a keresztény világban vagy azon kívül, emberszerető és bölcselő elme, meleg sziv és mély kedély, amely kéte'kednék abban, hogy a katólikus egyház a maga életokát és hirdetett hitvallását: a Jézusi tanítást, a kereszténység eszményeit, megtagadta, elaposta, keresztire feszítette?!

Ne csodálkozzunk tehát, hanem menjünk tovább.

A szociálizmus képviselői nem erkölcsi bátorság hiányában nem vallják magukat bo'sevistáknak, hanem a szociálizmusba vetett hitük gyengesége miatt. De hogy ezt leplezik és hogy az emberiség számára ennyire fontos kérdésben nem nyíltak és nem őszinték, az valóban az erkölcsi bátorság hiányából származik és ezért azt a nevelést kell felelőssé tennünk, amely őket ilyenekké tette.

A mi számunkra a szociálizmusból csak a bolsevizmus van ma, és semmi más.

A bolsevizmusról ma alapos ítéletet mondani nem lehet. Az orosz kísérletnek még az eredményét sem ismerjük, még kevésbbé a részleteit. Társadalmi rendszerek pedig nem olyan dolgok, amelyeket egy év alatt lehetne keresztül vinni, még kevésbbé kipróbálni. Kétségtelen az is, hogy csak az összes tényezők szerepének egyenként való tisztázása után lehetne még az

elbukott bolsevizmusról is megállapítani, hogy ami itt elbukott, az nem egy konkrét kísérlet volt, hanem maga a rendszer.

Inkább férünk hozzá a lényeghez, ha csupán nagyvonásokban nézzük, ami elénk tárul, de viszont eredményeinknek nem tulajdonítunk e részben sem megdönthetetlenséget, sem pedig kimeritőséget.

Kétségtelen, hogy az orosz bolseviknek a béke, az internationale, a demokrácia és a szocializmus jegyében indultak utnak. A béke helyett azonban háborúk sorozatát hozták, az internationale helyett a népek önrendelkezési jogát vagyis a letagadott nacionalizmus feltámasztását, a demokrácia helyett a proletáriátus diktatúráját és ami a legfontosabb: a szocializmus helyett a kapitalizmusnak zülött és tehetetlen, de gazdaságilag változatlan fenntartását.

A program e sikertelenségénél sokkal súlyosabban esik azonban a latba a program megtagadása. Itt is ismét a kapitalizmus helyreállítása a legsúlyosabb pont. Ma Oroszországban az ipari termelés — és amugyis csak ennek a társadalmasításáról volt végeredményben szó, — ismét a régi tulajdonos rendelkezése és hasznára történik. »Ideiglenes haszonbérőnek« nevezi ugyan a rendelet, de gazdaságilag, nem pedig jogászilag, ma is az, ami volt: a munkaerő vásárlója és több'etérték kisajátítója. Ehhez járul a szocialista agrárprogram teljes feladása. Itt sem azt rójuk fel, hogy az sikertelennek bizonyult, amennyiben az egész parasztság ellenük fordult, hanem — ami elméletileg egyedül döntő —: hogy a föld nacionalizálása, szocializálása, szövetkezeti vagy más formában való expropriálása helyett: a föld magántulajdoni rendszerére tértek át. Ezzel egyenlő súlyu az a másik elvtagadásuk, amely a szellemi munka problémáját nem a marxi értékelmélet, hanem a szellemi munka különállása alapján volt kénytelen megoldani. A bürokrácia, a katonatisztek, az orvosok és mérnökök, gyárvezetők és vállalkozók, a magán- és közhivatalnokok egész tábora, szóval a csak munkájából élő értelmiség, amely a kapitalizmus rendszerében anyagilag érdektelen, a marxi értékelmélet alapján megsemmisült volna és épen ezért egy azzal merőben ellentétes értékelés alapján: a szellemi munka qualitativ és individuális értéke alapján voltak kénytelenek értékelni azt. Talán semmi sem annyira döntő pedig egy társadalmi rendszer megítélésére, mint az, hogy a szellemi munkát hogyan és mi módon biztosítja az emberi nem számára.

A theokrácia, a rendi világ, a kapitalizmus és a szocializmus talán legélesebben épen ebben a kérdésben volnának egymással szembeállithatók. A theokráciában a papi és hadvezéri hatalom magának az isteni hatalomnak a közvetítője és így a társadalom egyedüli feltétlensége; a rendi világ is a papot, a tudóst, az orvost a legértékesebbel ruházta fel, amit adni tud: a külön rendiség elismerésével. A kapitalizmus az, amely a szellemi munkát önsúly és becsülés szempontjából kiverte az otthonából és facér munkakeresőnek tette meg az anyagi termelés világának

haszonélvezői között.

A szocializmus pedig ettől a materialisztikus falláciától nemcsak hogy öt megváltani képtelen, hanem ennek a rendszernek az elméleti bázisát akarja munka-értékelmélet címén a világra rákényszeríteni. Ezért olyan nagyjelentőségű az az elvfelettség, amely a marxi értékelmélettel ellentétben a szellemi munkás helyét a társadalomban nem a munka, hanem a szellem törvényei szerint volt kénytelen megszabni.

A bolsevizmus kritikájában mi, imé sokkal nagyobb súlyt vetünk azokra a pontokra, ahol az a programját megtagadta, mint azokra, ahol azt megvalósítania nem sikerült, vagy csak olyan áldozatok árán sikerült, amelyek a siker elérését kétségessé teszik. Ez az álláspontunk a tudományos szocializmus igazi lényegén alapul.

A marxi szocializmus az utópiás rendszerek* sokféle fajtától t. i. épen abban az egyben különbözik, hogy a megvalósulását nemcsak reméli, hanem el is várja. A szocializmus szerinte nem pusztán remény, tanács, program, hanem jövendölés. Mint remény, mint tanács, mint program egy percig sem állná ki a versenyt az emberiség eddigi utópiáival. A platói bölcselőállam, vagy a jézusi kereszténység mennyei birodalma e földön annyival felemelőbb remények, lelkesítőbb tanácsok, vonzóbb programok, hogy ezek mellett a termelőeszközök társadalmosítása, a falansztere és a kényszermunka valóban alig mondahtó reményt fakasztó, utbaigazító, erőtadó vagy irányító valaminek. De a marxi szocializmus nem is versenyez ezekkel, mint utópiákkal, hanem túlhaladja őket, azzal, hogy nem pusztán utópia, hanem tudományos jövendölés. Nemcsak célt jelöl ki, hanem az utat is, amely hozzá elvezet.

Ezért mondhatta el a revizionizmus, hogy »az ut minden és a végcél semmi«, anélkül, hogy ez a szocializmus teljes és tökéletes megtagadásának ne tűnt volna. — mert valóban az eszközök, a mód, vagyis a megvalósítás útja az, amely ezt a nagyszabású társadalmi reményt az emberiség egyéb utópiáitól megkülönbözteti. Innét van az, hogy a szocializmus középpontjában nem a falanszter probléma, vagy a Morris-féle kertfalú áll, nem a jövő társadalmának a művészete vagy a gyermeknevelése az, amivel áll és bukik, hanem az osztályharcelmélet, az akkumuláció és a koncentráció tana, a Verelendungstheorie és a Zusammenbruchstheorie.

Nem az határozza meg eszerint a szocialista akció sikerét, amit elér, hanem az az ut és az a mód, amelyen azt eléri. Minden siker, amely azoknak a módszereknek a megtagadása, amelyek a Zukunftsstaat egyedüli zálogai, nem siker, hanem minden balsikernél lesújtóbb leleplezés és bukás. Amikor a bolsevikiek a magántulajdon rendszerével olcsó kompromisszumot kö-

* Utópián itt nem eleve megvalósíthatatlant értünk, hanem egy jobb társadalmat célzó elméleti rendszert, aminők a krisztianizmus, a szocializmus, az anarchizmus, a radikalizmus stb.

töttek, ebben nem az volt a hiba, hogy lemondottak e részben a programjuk keresztülviteléről, hanem az, hogy ezzel teljesen és végleg lemondottak arról a reményről is, hogy az út, amelyen eddig jártak, a Zukunftsstaathoz vezet el.

A kapitalista magántulajdon belső ellentmondásai a marxista számára az a rejtélyes erő, amelynek a dialektikus mozgása a társadalmi tulajdont meg kell hogy hozza. Ha erre a magántulajdonra valaki mégis ráépít, akkor nemcsak ennek a társadalmasítása az, amiről lemond, hanem lemond arról a hitről, reményről és várakozásról is, amely egyedül különbözteti meg a szociálista utópiát az emberiség egyéb, szebb, magasabb, emelkedettebb és vonzóbb utópiáitól.

Amit így a magántulajdonnal való kompromisszumról elmondottunk, ugyanez áll a szociálizmus számára minden kompromisszumról, amely a módszerre vonatkozik. Ahogy a dialektikus mozgás tézise és antitézise nem ismer középutat, ahogy az osztályharc elmélet nem enged tért az osztályok szolidaritásának, ahogy a Verelendungstheorie csakis a végletektől várja a hatást, ahogy a marxi válságelmélet és az összeomláselmélet csakis a legvégső fokozásukban ígérenek megoldást, — úgy a bolsevikiek minden kompromisszumával semmibe vész az ő egész elméletük igaza is. Az emberiségnek számtalan más és szebb ideálja is van, mint a termelés szervezése és fokozása. — ehhez az ideálhoz csak az nyerte meg őt, hogy a szociálizmus hozzá az utat is megmutatta neki. Ez és csakis ez döntötte el javára az eszmék harcát. Ebben az utban hinni: az a szociálizmus lényege és ha a bolsevikiek már nem hisznek benne, akkor az emberiség újra szabadon fogja megválasztani a maga céljait.

A tudományos szociálizmus kritikája tehát kétoldalról történhetik meg, hiszen az nem más, mint »a szociálista utópiának a modern munkásmozgalommal való találkozása.« (Engels.) Az elméleti kritika idáig az első tényezővel foglalkozhatott csupán: az utópiával. A mi nemzedékünk számára a világtörténelem a másik tényezőt is hozzáférhetővé tette: a modern munkásmozgalmat. És ha igaz, hogy ennek a lényege nem nyomor, nem düh, nem szentimentalizmus, sem másféle nézetek vagy ideológiák, hanem maga a történelem anyaga: az osztályharc, akkor felelősséget kell itélni e tényező történelmi karakterére nézve az ő saját történelmi szereplését: a végzetes történelmi önkritikát.

A szociálizmus bírálata tehát nem az utópia bírálata többé, hanem a proletáriátusé és az utolsó öt év történelme ennek a kritikának a legfontosabb, leggazdagabb, szinte az egyedüli és mindenestre a döntő anyaga.

Ezen az alapon nyílt jogunk arra, hogy fentebb nem a szociálista ideálok kritikáját, hanem a proletáriátus kritikáját helyezzük a középpontba. Amikor a módszerhez való hűségét vizsgáltuk, ezzel a proletáriátusnak önmagához való hűségét tettük

próbává. A háboru kitörése és az orosz kísérlet: ez az a két kritikus fordulat, amely a proletár osztályharc lényegét igaz mivoltában feltárni hivatott volt. Minden olyan kritikája ma a tudományos szociálizmusnak, amely csak az utópiát vizsgálja újra, talán ezredszer már, nem pedig a másik koeficiens: a proletáriátust, — vagy nem ismeri el a marxizmusnak a tudományos szociálizmusra vonatkozó alapálláspontját, vagy pedig megfutamodik a tények kritikája elől, most, amikor az esedékessé vált.

Mert ez a kritika a szociálizmus minden illúziója számára lesújtó.

Két ténycsoport fejezi ki az események birálatát a proletáriátus fölött:

1. a proletáriátus magatartása a háboruval szemben és
2. a proletáriátus magatartása az orosz forradalommal szemben.

A háboruval szemben való magatartása a proletáriátusnak olyan osztatlan és olyan lesújtó volt, hogy minden elfogulatlan szem — ha addig illúziókat táplált volna is az ipari munkásosztály lelki szerkezetére nézve, — egyszerre és végleg kiábrándult ezekből.

Az orosz forradalom kitörésére megsemmisítő jelentőségű az a tény, hogy nem ott tört ki, ahol a »feltételei megvoltak: a Nyugaton, — hanem ott, ahol ezek hiányoztak: a Keleten. Mivel — ismételjük — éppen ezeken a »feltételeken« és azoknak a misztikus segítségén mulik a tudományos szociálizmus egész fölénye a szebb, jobb és okosabb utópiákkal szemben, világos ennek a csalódásnak a kritikus jelentősége.

A proletáriátus magatartása az általános európai forradalom küszöbén, ime, nem egyéb, mint a marxi szociálizmusnak a döntő pillanatban való teljes és tökéletes megtagadása. Az intellektüelleket leszámítva, akiket — bár őket idáig Mitläufereknek neveztek és több joggal lehetne a világ proletáriátusát egy néhány halhatatlan intellektüel Mitläuferének nevezni, — ezen intellektüelleket leszámítva, akiket épenséggel nem az anyagi érdek, ez a marxi panurgos — vezet, hanem az illúziók erkölcsi és esztetikai tartalma és annál inkább, mennél kivihetlenebbek azok, — ezeket leszámítva, a világ proletáriátusa az új világ küszöbén hirtelen elhatározással a régi mellett döntött.

A szociálizmusból nem fog megmaradni egyéb, mint a világ szakszervezeti épülete, ahogy a kereszténységből sem maradt meg egyéb, mint a katolikus szentegyház.

Ezzel a bolsevizmus által tiszteltreméltó elvhűséggel reprezentált téves szocialista tanításokhoz való viszony az egyetlen realitásra: a munkásmozgalomhoz való viszonyra redukálódik. Ez pedig — bármilyen átfogó és mélyreható legyen is a társadalmi és egyéb jelentősége — valóban a szellem világa számára olyan mulandó valami, hogy ezen a címen nem mentheti fel magát egyetlen ember sem attól a kötelességtől, hogy legjobb erejével és legjobb igyekezetével maga keresse meg magának az emberiség és a saját útját.